

KERESZTÉNY MAGVETŐ

XXVI-ik évf.

September—October. 1891.

5-ik füzet.

ESZMÉNYI KÖZÉPISKOLA.

A „Forum“ című folyóirat szerkesztője felszólította Coit Henrik tanárt, hogy írjon egy cikket egy amerikai minta iskoláról. Szerző azt mondja, hogy talán azért részesült e megtiszteltetésben, mivel életének legnagyobb részét az ifjúság nevelésével töltötte el, s így a mit az iskolai dolgokról s tanítási módszerről tud, azt tapasztalatból, nem pedig elmélet útján szerezte. Jóllehet az amerikai nevelési rendszer különbözik a miénktől, s tanintézeteik nem hasonlítanak az európai tanintézetekhez; mivel a nevelést is, mint minden egyebet, saját viszonyaikhoz alkalmazzák: mindazáltal érdekesnek tartjuk szerző nézetét közölni, s egyszersmind alkalomszerűnek is, mivel nálunk is e kérdés foglalkoztatja jelenleg a tanfériak elméjét. Tanárok s tanítók, mindenesetre, sok figyelemre méltót találnak e cikkben, a mit a tanításnál érvényesíteni lehet.

E bevezető sorok után hadd beszéljen Coit tanár. Megvallom, mondja, hogy saját terveim, s munkám nem mindig érték el azt az eredményt, a mit óhajtottam, nem azt a célt és eszményt, a mely felé törekedtem. De azért mégis fejtegetésemnél a képzeletnek egy kis tért kell engednem, s úgy rajzolnom egy amerikai minta iskolát, mint a milyent az ember óhajtana látni, hogy legyen; a milyent legalább azok törekednek létesíteni, a kik neveléssel foglalkoznak. És bizonyára, a magasabb cél, mindig jobb a közepesnél, mivel az emberi gyengeségünket nemesebb eszmény elérésére serkenti.

Meg vagyok győződve, hogy az önzetlen és felemelkedett szellemű kartársak rokonszenvét azokra nézve, miket elmondandó vagyok, meg fogom nyerni. Mi mindnyájan egy célra törekszünk és egymásnak sikert kívánunk nem csak az újságokban s nyilvános alkalmakkor, hanem szívünkben is. Nemes gondolkozású emberek, a kik nem keresik saját önző érdekeiket s az egyéni dicsőséget, örömmel fognak kezét olyan munkatársakkal, a kik a legmagasztosabb ügyet, az oktatás ügyét szolgálják; s csak a szeretetben s üdvös munkásságban szállnak egymással versenyre.

A mi nyilvános iskolai rendszerünk nagyszerű az ország minden részében, de én ezzel nem foglalkozom most. Csak azokra az iskolákra szoritkozom, a melyek egyetemekre vagy más pályákra készítik elő az ifjakat. Az az iskola pedig, a milyen az én gondolatomban van, a szó szoros értelmében — ámerikai, ámerikai talajon, az ámerikai szükségletekhez alkalmazva, nem pedig utánzata egy külföldinek bármilyen híres legyen is az. Nekünk nem lehet olyan iskolánk, mint a milyenek Angliában, a Rugby, Eton- vagy Harrow-i, ha akarnók is. És bizonyára senki közülünk, a ki ismeri a mi társadalmi életünket s mivelődésünk sajátos jellegét, nem óhajtaná azokat hazánkba átültetni. Ezt nem azért mondom, mintha mi a nevelésben felülmulnók az angolokat, a németeket, vagy valamely más nemzetet, s nem lenne tőlök mit tanulni, hanem azért: mivel sem az angol iskolák, sem a német gymnasiumok nem nekünk valók. Nekünk saját helyzetünkhez, viszonyainkhoz kell alkalmazkodnunk; s azokat a tényezőket kell tekintetbe vennünk, a melyek, mint ámerikaikat legközelebből érdekelnek, s a melyek közösek az emberekkel minden országban, minden korban és nemzedékben. Ez eszmény megvalósítása nem könnyű, mert a mi társadalmi életünkben éppen ellenző áramlat van folyamatban, a mi felette megnehezíti a siker elérését. Az átlagos emberi természetet irányozni és idomítani kell az életnek mindenik korszakában, ha a miveltségnek magas színvonalát el akarjuk érni akár értelmi, akár erkölcsi tekintetben; nekünk pedig meg vannak saját akadályaink s hátrányaink, a miket a mint tovább haladok, röviden érinteni fogok.

Először is nekünk férfiakat kell nevelnünk. Azoknak az iskoláknak, milyenek az én lelki szemeim előtt lebegnek, gondot kell fordítaniok a reájok bizott tanulóknak mindennapi életmódjukra, alvásukra, étkezésökre, a tanulás- és testgyakorlatra rendelt óráikra, és ezért bizonyos mértékben felelősök az ók physikai jóllétökért. Az ép test (sanum corpus) ha nem is a legfontosabb, de bizonyára az első tárgy a nevelésnél; és ez magában foglalja az életmód legfőbb részleteit, u. m. az egyszerű, de mégis jó és változatos étrendet, a szükséges nyugalmat és üdülést, a rendes fürdést, a fris és tiszta levegőt, jó világítást és fűtést. A mi gyermekeink: a jövő férfiai. Nekik testi egészséggel és teljes physikai erővel kell birniok, s minden testszervezetöknek épnek kell lenni, hogy munkájokat teljesíthessék. A férfiak legyenek férfiasok és bátrak. A mig egy kis testalkatu emberben valódi férfiaság van, addig egy elhizott, vagy elkényesedett egyénben kevés vagy éppen semmi. Az ép és egészsé-

ges testü ifjagnál sokkal inkább kifejlődik a férfiaság és az akarat erő, hogy a vétkes kivánságoknak és csábításoknak ellent állhassanak. Ez okból minden eszköz felhasználandó az olyan gyakorlatok megkedveltetésére s ápolására, a melyek az egészséges test fejlődését előmozdítják. A játszó helyekre, torna csarnokra éppen olyan figyelmet kell fordítani, mint a tantermekre. Egy eszményi iskola vezetőinek arra kell törekedni, hogy erősödjék s fejlődjék a növendék physikai szervezete, hogy könnyen ne hülhessen meg s ne kapjon mindjárt főfájást, s ne vegyen fel minden kis kényelmetlenséget — szóval legyen férfias természete.

Hazánkban jelenleg mindenütt nagy szenvedélyvel úzik a versenyzásokat, s éppen ezért az eredmény nem kielégítő. Az ilyen nagy versenyeken csak egyes kiváló athléták szerepelnek, a kik úgy szólva monopolizálják az ifjui erélyt. Az általam képzelt eszményi iskolában csak nagy óvatossággal lenne megengedendő, hogy az ifjuság egy másik intézet athlétikai clubjával versenyezzen. Diligentia idejében pedig semmi szín alatt nem lenne szabad más városba menni versenyjátékokra. Egy népes iskolában könnyen lehet klubokat szervezni, melyek egymás között a versenyt egészségi szempontból gyakorolhatják. Hogy minő játékok legyenek, az nem olyan lényeges; feltéve, hogy azokban némi észszerűség van, s a csalásnak mindennemű formája s az éktelen ordítózás ki lesz zárva. Némely játékok mégis czélszerűbbek, mint mások. Ilyenek például: a társas játékok. Tapasztalatom után ítélve, én legjobbnak tartom a „cricket“-játékot,*) s ennek a gyakorlását javaslom. Az igaz, hogy angol-játék, de a midőn amerikaiak játszodják, amerikai játék lesz. A cricket minden más játékok között legnagyobb befolyással van amaz erkölcsi tulajdonságok fejlesztésére, a melyek a férfiaság helyes ismeretére vezetnek. Azonban részletekbe nem bocsátkozom. A módozatok kivitele az iskola vezetőkre bízandó, a kik eltalálják, hogy mikép lehet elérni az óhajtott czélt, a nemes jellem fejlesztésére.

*) Cricket, angol nemzeti labdajáték, melyet nemcsak a nép minden rétegében, hanem a felső körökben is kedvelnek. Egy-egy oldalon rendszeren 11-en vannak, de kevesebb számmal is folytatható. A játszók részint labdával, részint labdaverővel vannak ellátva és a labdások főfeladata az, hogy a wicketeket (földbe szurt kis botocskák) feldöntsék, míg a labdaverőkkel ellátott játszók ugyanezeket a wicketeket védik, úgy hogy a dobott labdákat, amennyire csak lehet elütik. A labdások és verők játék közben váltakozhatnak. Mindenik pártról választanak egy bírót (umpire), kinek ismernie kell tüzetesen a játék szabályait s vitás kérdésekben tartozik itélni.

tését. Az ifjuság fegyelmezésében a legcsekélyebbnek látszó dolgot sem kell kicsinyleni, vagy mellőzni; mert azok, a kik durvák és trágár beszédűek, csalfák, önzők és alattomosok a játékban, éppen olyanok lesznek mindenütt, az iskolában úgy mint otthon s a társadalomban. Igen nagy nyereség egy gyermekre nézve korán megtanulni azt, hogy a legyőzetést a versenyben nemesen tűrje; s hogy az olyan előnyöket, melyeket csak az igazság feláldozása, hizelgés vagy protectio által lehet elnyerni, megvesse.

E tárgygyal szoros kapcsolatban áll az a harc, melyet a mai elkényesedett korrallal meg kell vívni. És ez a kényszer-harc az eszményi iskolát s annak vezetőit az embereknek egy nagy része előtt népszerűtlenné teszi. Mert az apák különösen az anyák nagy része azt hiszi, hogy a szeretetet legjobban ki lehet mutatni az által, hogyha gyermekeiket megtömik mindenféle nyaláncsággal, zsebjeiket kibélelik pénzzel, hogy így megkönnyítsék nekik az iskolai élet nehézségeit. A valódi férfias nevelésnek legnagyobb akadály a szülőknek az említett téves felfogásából keletkezik. Az olyan szülők, kik saját fegyelmezetlen szokásaikból ítélnek, kevésbé gondolnak arra, hogy így dédelgetni és kényeztetni az állati természetet a gyermekben, annyi mint gyengíteni az akaraterőt az erkölcsi czélok eléréseért való küzdelemben; és olyan magvakat vetnek el, a melyekből a tehetetlenség gyümölcse kél ki, a mely pedig nem tud ellen állani a féktelen és a jellemet megrontó vágyaknak. Egy perczig sem szabad szem elől téveszteni, hogy az igazi férfiaság, mely méltó e névre, csak úgy jöhet létre, ha a növendék megtanulja határozott „nem-et“ mondani önmagának, rossz hajlamainak, vétkes vágyainak, valamint elvtelen barátainak. Megtehetünk mindent az értelmi tehetség teljes kiművelésére, de munkánk csak abban az arányban éri el a sikert, a milyen arányban a valódi férfiaság eme főelveit kifejtettük az ifjakban.

De az iskola főképen az értelmi tehetségek előkészítésével és fejlesztésével foglalkozik. Ezeket kell gyakorolni, erősíteni és fejleszteni. „Doce, disce, aut discede. (Taníts, tanulj, vagy távozz!) „A felvett tanulmányoknak, tanítási módszereknek és alkalmazott rendszabályoknak főleg csak abban a mértékben van becsök, amennyiben bizonyos szokásokat teremtenek; a mennyiben eszközül szolgálnak az emlékezet, okoskodás, képzelet és a felfogó tehetségek fegyelmezésére.

Tizezer ifju közül alig válik ki egy „Admirable Crichton“.*)

*) Crichton Jakab, skót csodaszülött meggyilkoltatott 1583-ban, „Admirable“ előnevet kapott.

(esodálatos Crichton), de ezen nincs is miért buslakodni; hanem százból kilenczvenkilencz lehet értelmes ember, ha megtanítjuk az ismeret méltánylására, saját tudatlanságuk belátására, s felkeltjük bennök az ösztönt arra, hogy önmagok is tegyenek valamit azoknak a kevesbitésére. Mostanában az emlékezet gyakorlatát, elég helytelenül, kezdjük elhanyagolni. A könyv nélkülváló tanulás régi rendszere ellen, s hogy az iskolai tanulmányok eredményében a fő tényező az emlékezés lenne: nagy mozgalom indult; pedig a gyakorlott és biztos emlékező tehetség nélkülözhetetlen kellék az ismeretek megszerzéséhez. Másfelől a felfogó és gondolkodó tehetségek műveléséről igen sokat beszéltek és tulozva írtak. A gyermeknek elemi oktatása nagyobb részét az emlékezés útján kell nyernie. A fődolog az, hogy a növendék kezébe a legjobb és leghasználhatóbb formulát, a legvilágosabb és leghatározottabb szabályokat kell adni, hogy a nevelés első folyamában magát gyakorolhassa; s hogy a figyelem és biztosság szokásait elsajátíthassa, mert ezek nélkül a tanító fáradozásának nem lesz gyakorlati eredménye. A Quintilian által felállított szabály most is érvényes: „Non ut intelligere, sed ne omnino non intelligere non possit, curandum.“ Nem csak arról kell gondoskodni, hogy a gyermek értsen, hanem arról is, hogy ne legyen lehetséges, hogy ne értsen.

A nehézségek nálunk jelenleg, úgy látszik, abból származnak, hogy az ifjak tehetségeit tulbecsüljük, s következőleg igen megterheljük a tantárgyakkal. A növendékek nagyrésze nem tanulhat meg nyolcz vagy tiz tantárgyat egyszerre jó eredménnyel. Az a törekvés, hogy egyszerre oly sok tárgyat felölelünk, felületességre vezet. A jeles minősültségű, lelkes és ihletett tanítók száma ritka. A tanítás mestersége éppen olyan adomány, mint a művészet. Anyelv és a matematika most is éppen olyan két fő eszköz az értelem fejlesztésére, mint volt a Bacon idejében. Az egy általános tévedés, hogy: „minden tárgyat egyszerre kell tanulni; nem először egyet, aztán egy másikat; nem egyet jól, hanem sokat rosszul.“

Czikkem keretébe sok mindent felvehetnék, de csak két dologra szoritkozom. Az egyik: a cél, a melyre törekszünk; a másik: a módszer, a melyet használandók vagyunk. A cél: az értelem művelése, fejlesztése. Sokan úgy vélekednek, hogy a cél a nevelésben, a hasznosság, értve alatta olyan pályát, a melyen azonnal jövedelemhez juthatunk. Ámde a mi idealis iskolánkban az értelem fejlesztése maga a cél, és semmit sem tartunk gyakorlatibb dolognak, minthogy az emberi természet értelmi részéhez erőt, szépsé-

get és hatalmat kölcsönözzünk. Ez eldönti azt a kérdést, vajjon van-e becsök a classicus tanulmányoknak. Ezek a mai anyagias irányú korban és az olyan társadalomban, mely a vagyont tekinti legfőbb jónak (summum bonum) s megveti az olyan pályát, mely nem vezet egyenesen a meggazdagodáshoz, népszerűtlenné válnak. De azoknak, kik át vannak hatva a nevelés szent ügyétől, magasabb látkörrel kell bírniok. Nem érdemes a szellemi műveltség egyik eszköze, a görög nyelv becse felett olyan emberrel vitatkozni, a ki Homer művéből soha egy sort sem olvasott. „A gondolat és beszéd elválaszthatatlanok.“ Mi az „irodalom“ alatt a gondolatnak nyelvben való kifejezését értjük; a „gondolat“ alatt pedig az eszméket, érzelmeket, nézeteket, s az emberi észnek egyéb működéseit. Téves felfogás azt hinni, hogy a fűvészet vagy élettan kitünően gyakorlati tanulmány, és bizonyára az, a ki kizárólag erre szenteli magát, meglehet a történelmi tanulmányt, mint legpraktikusabbat, jelentéktelen tárgynak fogja tekinteni. Mert ha az elméleti tehetség valamelyikét nem rendszeresen használjuk és fejlesszük, az eredmény éppen olyan lesz, mint a mikor testünk valamelyik tagját vagy szervezetét rendkívüli mértékben kifejlesztettük. Az eszményi iskolában arra törekszünk, hogy az összes elméleti tehetségek rendszeresen és összhangzatosan fejlődjenek. Miután a növendék az olvasás és írás első nehézségeit saját anyanyelvén legyőzte, tanulmánya az értelem fejlesztésére irányul. S ha a nevelés kedvező körülmények között történik, az eredmény az lesz, hogy bármely helyet becsülettel fog betölteni és bármely tárgyat könnyűséggel kezelni.

A mi a tanítási mód sz er t illeti, az a tanítóknál változik. Mr. Thring nagy súlyt fektet az articulatio-ra. (hangszótagolás; világos, határozott kiejtése az egyes hangoknak és szótagoknak) Figyelem és pontosság: lényegesek bármely módszernél. Az alapos készülségü, megnyerő módoru, önzetlen, részreahajlatlan s hiúságtól ment tanító megnyeri a növendékek bizalmát, s e tulajdonok által vezeti s oktatja őket, nem pedig ex officio. A hanghordozás, szép előadás szintén lényeges tényezők a tanításnál. A nyers, visító, vagy dunyogó, selyp és dadogó beszéd éppen olyan fárasztó és kellemetlen az ifju, mint az öreg hallgatóra nézve. A tiszta, világos és szép előadás ragadja meg leginkább az ifjak figyelmét, s így a tanítónál e nélkülözhetetlen kellék els ő s o r b a n veendő tekintetbe. A tanító a mivelt osztályhoz tartozván, nem szabad bizonyos vidéki szokások vagy tájzólás szerint beszélni, mert a tanulókra is elragad.

A mint említettem, az általam leirt iskola tisztán amerikai,

és célja hogy amerikai polgárokat neveljen. Ez azt teszi, hogy ifjaink loyális szeretettel ragaszkodjanak hazájukhoz; alaposan ismerjék annak földrajzát, történelmét, kimeríthetetlen gazdagságának forrásait s jövődéli nagyságának eszméjét. Ez magába zárja, hogy a reájok, mint ámerikai polgárokra várakozó nagy felelősség ideáját lelkökbe kell oltani. Főkötelességökké kell tenni, hogy odaadólág szolgálják hazájokat s igyekezzenek annak jóllétét előmozdítani munkásság és nemes példaadással, mint a kiknek a nemesi levelök a férfiaságban, munkásságban és jellemben áll. Némely honfitársainknak külföldön való esztelen magaviselete, ösztönözze arra mivel polgártársainkat, hogy a hasonló tévedéseket kerüljék; s hazájuk iránti tiszteletüket mutassák ki szerény magaviselet által, s kerüljenek minden külső és hiu fitogtatást.

Iskolánkban, mindenek felett olyan szellem legyen az uralkodó, mely nem imádjja a gazdagságot; a mely a tisztelet koszoruját csak a szorgalomnak, becsületes munkának és a valódi érdemnek nyújtja a mely tisztelettel hajol meg a takarékoság és egyszerű életmód hanyatlóban levő erénye előtt. A loyális szokás, gondolkozás, beszéd és cselekedet a legnagyobb áldás az ifjakra nézve, mint a melyek által sajátíthatják el csak az igazi miveltek emberek, valódi gentleman-ek főjellemvonását, a minden dolgok között a legszebbet a világon: az igazi caractert. Miután a helyes gondolkozásu szülők nagyrésze inkább akar gyermekéből finom miveltségű, mint félszeg tudóst vagy gazdag üzletembert nevelni, az eszményi iskolában működő tanférfiaknak e cél elérése legyen a főtörekvésök. Az iskolai fegyelmezésnél a főelv az legyen, hogy a növendékekkel úgy kell bánni, mintha mind gentlemanek volnának, vagy gondoljuk, hogy azok lesznek; adott szavukat bármely esetben el kell hinni, mindaddig, a mig megbízhatatlanoknak nem találjuk; az elkövetett hibát, rendtelenséget nem szabad árulkodó utján fedezni fel; mert így a legrosszabbak is tartózkodnak az árulkodástól, s jellemök meg fog változni. A felelet-saz írásbeli vizsgálat alkalmával való csalás a legszigorubban büntetendő. A tanulók véleménye és közérzete az efféle dolgokban nagyon is laza és tágértelmű; pedig az olyan tanulóból, a ki rendesen csal, úgy a tanteremben, mint azon kívül, soha se lesz igazi gentleman. Talán egyike a legnagyobb feladatoknak s próbáknak e tekintetben az egyenlő igazságszolgáltatást megtartani, t. i. hogy a vásott, rossz magaviseletű és durva lelkületű növendéket — pedig a kiról megvagyunk győződve, hogy ilyen — hogy éppen olyan bánásmódban részesítsük, mint a kifogástalanokat; hogy ha-

ragosan vagy nyersebb hangon ne mondjunk vagy tegyünk valamit, mikor ugyanazon osztályban sok romlott és elvetemedett tanuló van, a kik hálátlansággal viszonozzák türelmünket. De a kik a nevelés magasztos munkájával foglalkoznak, elsősorban önmaguknak is gentlemaneknek kell lenniök, nem csak külső látszatra, hanem bensőleg egész lényökben, természetökben, modorukban, szokásaikban, s birniök kell az önmegtartóztatás és önuralom erejével.

Egy valódi mivelt embernek ismertető jellemvonása az, hogy sohasem okoz másoknak fájdalmat, kellemetlenséget. Éppen ezért a meggondolatlan növendékek szívébe kell csepegtetni a mások érzelmei iránt való jóindulatot, a nők iránti udvariasságot és előzékenységet; az idősebbek iránt való tiszteletet, mások jogának a becsülését, az erőtelenek és gyámoltalanok iránt való gyöngéd figyelmet s az oktalan állatok iránti kiméletet. Ilyen szellemben kell az eszményi iskolában működni, s azok, a kik így cselekesznek, meg fogják látni, hogy növendékeik követni fogják oktatásaikat, s nem csak azon lesznek, hogy vásott társaikat illedelemre utasítsák, hanem tanulnak is. „Fenkölt gondolkozás, nyájas beszéd, udvariasság, nemes dicsvágy és igazságszeretet együttesen: alkotják az embert.“ Mert végre is, a jellem többet ér minden szerzeménynél; és az eszményi iskola azt czélozza, hogy szilárd és nemes jellemeket fejlesszen. De mikép lehet e czélt legjobban elérni? A lelkiismeret, az öntudat nevelése által. Az ember erkölcsi életének első szabálya, hogy ugy tisztelje lelkiismeretét, mint királyát. A lelkiismeret mivelése a nevelésnek legfőbb alkatrésze. E mivelés kétféle: a l a n y i, a mely a cselekedet forrásait a rosz szokások és befolyásoktól tisztán tartja; t á r g y i l a g o s, mely ama „világosságot“, mely minden embert megvilágít, annyira közel hozza a gyermek szívéhez, a meny nyire csak lehet, a mig a kötelesség érzete uralkodik felette s szívének minden dobbanása az égi hangokra hallgat. A lelkiismeretnek ilyen irányban leendő fejlesztése nehéz feladat, miután a családi nevelés nagyon tökéletlen; s így sok fegyelmezetlen s elkényeztetett növendékkal kell kinlódni. E nagy kérdést illetőleg, hogy mikép tanítsuk a növendékeket lelkiismeretök tiszteletére, s hogy a kötelesség érzet előttök a legfőbb legyen, két eszközt tartok hathatónak: a s z e m é l y e s b e f o l y á s t és t ö r v é n y t. Semmit se lehet kezdeni befolyás nélkül, és semmit se lehet bevégezni törvény nélkül. E két tényező segélyével s a mély vallásos érzés gondos ápolásával: a lelkiismeret kifejlődését nagyban elő lehet segíteni. Az egész ember testből, lélekből és szellemből áll; és a nevelés akkor

hiányos lesz, ha hármas természetünk bármelyik részét elhanyagoljuk. Éppen azért, mint kifejtettem, összhangzatosan kell fejleszteni mindeniket.

Az ugynevezett gyakorlat emberei, ha végig olvassák e cikket, talán mosolyognak az általam rajzolt eszményi iskolán; s azt fogják mondani, hogy: „az igenis jó az emberi természet mindennapi táplálékául; és hogy jobb kevésbé magas cél felé törekedni, melyet könnyebben el lehet érni, mint erőt vesztegetni, a mikor ugy is legyőztünk“. De a „legyőzöttekből sokszor lesznek győztesek.“ „Sic itur ad astra“ és csak is így.

KOVÁCS JÁNOS.

AZ UNITÁRIUS VALLÁSKÖZÖNSÉG ZSINATI FŐTANÁCSÁNAK
TOROCZKÓN 1891. AUG. 23., 24., 25-IK NAPJAIN TARTOTT
GYÚLÉSE

MLGS. DÁNIEL GÁBOR FŐGONDNOK MEGNYITÓ BESZÉDE.

Méltóságos és Főtisztelendő Zsinati Főtanács! Örömmel üdvözlöm a zsinati főtanács tisztelt tagjait. Jelentőségét emeli ezen gyülekezetnek ezen regényes fekvésű Toroczko, az unitárius hitnek rendíthetetlen vára, emeli a lakosság eredeti jellege, vallásos buzgalma, társadalmi miveltése, mely iskolájában már akkor hathatósan nyilvánult, midőn hazánk nagy részében, legalább magánál a népnél, a tanulás vágy még alig ébredett fel. Koszorús költőnk méltóan választotta „Egy az Isten“ című regénye tárgyául ezen községet. Elismeréssel lehetünk a Torda-Aranyos és Kolozs-Doboka egyházi köreink iránt, hogy ezen zsinati gyülekezetünk helyétül ép ezen regényes fekvésű és vallásos buzgóságu bányavárost jelelte ki és ezt annál helyesebben tette, mert az 1802-ik év óta zsinat nem tartatott ezen ekkleziáinkban. Köszönet érte Toroczkoí ekkleziáinknak is, mert a zsinati gyülekezet alkalmatlanságát az érzi első sorban. Minden ily összejövetelnél a vallásos buzgóság felújul lelkünkben. Ez éltető lelke egyházunknak.

Gyakran nyilvánul az áldozatkészségben is, mert valamint az ember lélekből és testből áll, úgy a mi egyházunk életét a szellemi és anyagi erő fejleszti és e két tényezőnek összhangzó működése tartja azt fenn. E tekintetben megnyugvással nézhetünk jövőnk eleibe, mert ha rohamos fejlődés egyházi életünkben nem mutatkozik is, de annál természetesebb és megnyugtatóbb azon fokozatos haladás és vagyoni gyarapodás, mi egyházi életünkben nyilvánul. Jeléül ennek hivatkozom a tárgysorozatban jelzett adományokra. Ezek között pedig a két legnagyobbra, melyeket Derzsi János és Kovács Dénes tettek.

Ha a mindenható az illetőket utódokkal nem áldotta meg, maradandóbban neveiket nem örökíthették volna meg, mint azon nemes tények által, melylyel a szorgalmuk és fáradságuk útján gyűjtött vagyonukat azon egyháznak hagyták, melynek kebelében születtek és éltek. Így örökítették meg mindnyájan neveiket és emeltek magoknak oly maradandó emléket, melyet a mi és utódaink hálája örök időkre fenntart, mert azt hiszem mindnyájunk erős